

Vesna Radošević

Knjižnice grada Zagreba, Zagreb, Hrvatska
vesnarad2002@yahoo.com

Povijest Vjeverice

Pregledni rad / review paper

Primljeno / received 12. 8. 2016. Prihvaćeno / accepted 28. 10. 2016.

DOI: 10.21066/carcl.libri.2016-05(01).0005

Članak donosi pregled povijesti Vjeverice, najpoznatijega dječjega nakladničkoga niza, prateći rad troje urednika: Grigora Viteza (1957. – 1966.), Ane Kulušić (1967. – 1984.) i Vere Barić (1984. – 1994.). Biblioteka je izrasla iz Pionirske knjižnice koju je uređivao osnivač, idejni začetnik i prvi urednik Vjeverice, Grigor Vitez, koji se u njoj pojavljivao i kao autor i prevoditelj. Razmatra se formiranje grafičkoga izgleda biblioteke te izbor autora i ilustratora. Doba urednice Ane Kulušić bilo je vrijeme stabilnosti i rasta Vjeverice. Biblioteka je tada doživjela procvat, naklade su porasle, grafički izgled bio je čvrsto standardiziran i uvelike su prevladavali domaći autori. Treća urednica, Vera Barić, pokrenula je Eko vjevericu i u vrijeme Domovinskoga rata uredila četiri knjige Ratne vjeverice. Izdavačko poduzeće Mladost uništeno je neprimjerenom privatizacijom, pa se biblioteka Vjeverica ugasila 1995., odnosno formalno 1998. U zaključku članka ističe se važnost Vjeverice u formiranju čitateljskih iskustava i navika generacija mladih čitatelja.

Ključne riječi: biblioteka Vjeverica, uređivanje izdanja dječje književnosti, Grigor Vitez, Ana Kulušić, Vera Barić, dječji autori, ilustratori

Uvod

Biblioteka Vjeverica nakladnički je niz koji je dugovječnošću, popularnošću i utjecajem na brojne generacije djece nadmašio mnoge druge slične pothvate. Njezin je idejni začetnik, pokretač i prvi urednik bio Grigor Vitez (1911. – 1966.). Vjeverica je bila najpopularniji nakladnički niz za djecu u drugoj polovici 20. stoljeća u Hrvatskoj, a svojega je osnivača nadživjela tridesetak godina. U brojnim knjižnicama diljem Hrvatske na policama još stoje Vjeveričini bijeli platnени

hrptovi koji iznimnom kvalitetom, prije svega uveza, odolijevaju vremenu, a šarmom zaštitnoga znaka i ilustracija na koricama i dalje privlače čitatelje.

U svakome odjelu četvrtoga razreda u dvjema zagrebačkim osnovnim školama nalazi se barem jedno dijete koje zna što je Vjeverica. To je utvrđeno tijekom posjeta učenika novozagrebačke Osnovne škole Gustava Krkleca i Osnovne škole *Mladost* Knjižnici *Novi Zagreb*¹ prije nego što su razgledali izložbu „Vjeverica – biblioteka uz koju smo odrastali“.

U članku se daje pregled razvoja i povijesti biblioteke za vrijeme rada njezinih troje urednika, kao i pregled najvažnijih domaćih i prijevodnih naslova koje su oni objavili te grafičara i likovnih umjetnika koji su Vjevericu ilustrirali. Zabilježeni su i određeni povijesni događaji koji su na kraju i doveli do propasti nakladnika i do gašenja Vjeverice.

Vjeverici su prethodile biblioteke poput Knjižnice za mladež (1878. – 1944.) Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora i Knjižice za hrvatsku mladež Matice hrvatske urednika Mirka Jurkića tijekom 2. svjetskoga rata. Nakon nestanka Vjeverice njezinu ulogu preuzele su biblioteke poput Stribora nakladničke kuće Znanje.

Osnivanje biblioteke Vjeverice

Potrebno je vratiti se u poratno zagrebačko vrijeme kada je u lipnju 1950. u tadašnjemu izdavačkome poduzeću Novome pokoljenju zaposlen Grigor Vitez. Vitez je kao završeni učitelj angažiran u partijskim strukturama, s pozicije prosvjetnoga inspektora za osnovne škole premješten u Omladinsko izdavačko poduzeće *Novo pokoljenje* (Kukić Rukavina 2015: 19–20). Naime, tada tridesetdevetogodišnji Vitez imao je deset godina staža kao učitelj po slavonskim i bosanskim mjestima, zatim je u svibnju 1944. otišao u partizane gdje je ostao godinu dana; isprva je bio dodijeljen Oblasnomu prosvjetnomu odjelu Slavonije, a potom i Prosvjetnomu odjelu ZAVNOH-a (Zemaljskoga antifašističkoga vijeća narodnoga oslobođenja Hrvatske), a nakon oslobođenja radio je u Nakladnome zavodu Hrvatske, kao urednik, i u Ministarstvu prosvjete (Kukić Rukavina 2015: 17–18).

Novo pokoljenje u studenome 1951. preimenovano je u Izdavačko-knjižarsko poduzeće *Mladost*,² a iste godine nalazimo prva izdanja s Vitezovim uredničkim potpisom. U *Mladosti* je uredio trinaest nakladničkih nizova, od kojih su biblioteke

¹ Ta je knjižnica smještena u zagrebačkome naselju Travno. Jedna je od Knjižnica grada Zagreba i ujedno središnja područna knjižnica za područje Novoga Zagreba gdje ima još pet ogranaka.

² Usp. navod iz natuknice „nakladništvo“ iz mrežnoga izdanja *Hrvatske enciklopedije*: „*Mladost* kao nakladnik djeluje od 1951. preimenovanjem izdavačkoga poduzeća Novo pokoljenje (1947). Sjedište joj je bilo u Zagrebu, Ilica 30, u kući S. Kuglija. God. 1957. spaja se sa Zagrebačkim

Jelen i nadasve Vjeverica bile najdugovječnije, najuspješnije i najutjecajnije (Kukić Rukavina 2015: 73). Vitez je urednikom nakladničkoga niza pod nazivom Pionirska knjižnica, odnosno Pionirska biblioteka,³ postao 1953., a do 1956. objavio je 51 naslov (Kukić Rukavina 2015: 97).

S velikom je sigurnošću moguće tvrditi da je Vjeverica izrasla iz toga niza jer su pojedini naslovi iz njega kasnije jednostavno preuzeti u Vjevericu uz dodatak grafičkoga znaka na prednjoj strani korica. Takav je slučaj s *Pirgom* Anđelke Martić (1957.), *Kekecom nad samotnim ponorom* Josipa Vandota (1958.), *Emilom i detektivima* Ericha Kästnera (1959.) i *Malim buntovnikom* Franza Bevka (1962.)⁴.

U prvim Vjeveričinim izdanjima *Pirga*, *Emila i detektiva*, *Maloga buntovnika* i *Vuka na Voćinskoj cesti* pogrešno je navedeno da je riječ o drugome izdanju u Vjeverici – dakle sam izdavač nije razlikovao izdanja iz Pionirske knjižnice od onih iz Vjeverice brojeći ono objavljeno u Pionirskoj knjižnici kao prvo Vjeveričino.

Pionirska knjižnica bila je priprema, svojevrsno zagrijavanje za Vjevericu koja se na nju i kronološki nastavila 1957. Oba nakladnička niza izdavač je namijenio djeci osnovnoškolskoga uzrasta.

Te 1957. godine u Mladosti se pojavila i biblioteka Zmaj (1957. – 1958.), koju je također uređivao Vitez. Prema dostupnim podacima u njoj je objavljeno sedam naslova,⁵ a bila je, kao i drugi veliki nakladnički niz Mladosti, biblioteka Jelen, namijenjena mladeži srednjoškolskoga uzrasta.

Zanimljivost je u vezi s kratkovječnim Zmajem to da grafički znak (slovo Z i crtež zmaja u elipsi), uostalom poput Jelenova znaka (slova J i crteža jelena u elipsi), izrazito podsjeća na Vjeveričin znak (elipsa sa slovom V i crtežom vjeverice). U razgovoru s urednicom Verom Barić (19. travnja 2016.) i likovnim urednikom Brankom Vujanovićem (3. listopada 2015.) kao autor Vjeveričina znaka potvrđen je Raul Goldoni, hrvatski slikar, kipar i dizajner, pa vjerojatno autorstvo svih triju znakova treba pripisati njemu. Samo ime biblioteke izabrao je Vitez, čini se, prema pjesmi „Veverica“ Jovana Jovanovića Zmaja (1833. – 1904.), srpskoga

knjižarskim poduzećem i tako postaje najveće izdavačko-knjižarsko poduzeće u Hrvatskoj. U programu prevladava književnost za djecu i mladež; najpoznatija Biblioteka Vjeverica od 1957. (do 1966. urednik G. Vitez) do 1998., kada je objavljena posljednja knjiga, donosi s prekidima sveukupno oko 500 naslova.“ Napomenimo da naše istraživanje osporava podatak o 500 naslova – ukupno je u Vjeverici objavljeno nešto više od 300 naslova, točnije 318.

³ Taj je nakladnički niz, prema Ivani Kukić Rukavina (2015: 94), promijenio naziv bez vidljiva razloga i logike.

⁴ Detaljan popis naslova biblioteke Vjeverice donosimo u ovome broju časopisa *Libri & Liberi* u rubrici *Grada*.

⁵ Prve, 1957. godine objavljeni su naslovi: Ludwig Renn: *Trini*, Hans Baumann: *Kolumbov sin*, Edouard Peisson: *Edgarovo putovanje*, a sljedeće godine izišli su sljedeći naslovi: Josip Pavičić: *Vrzino kolo*, Predrag Jirsak: *Mjesečeva djeca*, Daniel Defoe: *Robinson Crusoe* i Kurt Lütgen: *Ova zima nije za vukove*.

dječjega pjesnika koji je bio popularan i u Hrvatskoj. Spomenuta je biblioteka Stribor, nastala nakon gašenja Vjeverice, nazvana prema poznatome liku iz *Priča iz davnine* najveće hrvatske dječje književnice, Ivane Brlić-Mažuranić, i tako je naglašena pripadnost toga nakladničkoga niza hrvatskomu kulturnomu prostoru i tradiciji hrvatske dječje književnosti.

Grigor Vitez, kao prvi urednik Vjeverice, kreće s realizacijom svoje ideje 1957. godine.

Društvena, kulturna i umjetnička događanja u to su vrijeme bila pod dominacijom Komunističke partije Jugoslavije i njezine ideologije (usp. Šarić 2010) te su postojali uglavnom jasni kriteriji onoga što se smatralo prihvatljivim i „naprednim“ kao i onoga što je bilo dobro izbjeći (Radelić 2006: 161):

Bilo je nepoželjno sve što nije imalo socijalno obojen sadržaj i što nije bilo politički aktualno. [...] [a] ono što je na tragu ideologije i politike KPJ, što je bilo narodno, realistično i korisno za proizvodnju bilo je najvažniji kriterij za objavljivanje umjetničkih ali i drugih djela.

Preporučljive teme u književnosti za djecu svakako su bile priče iz NOB-a (Narodnooslobodilačke borbe), opisi života radnika i seljaka, jednostavnih i siromašnih, ali redovito poštenih i časnih ljudi, zatim ideali zajedništva, bratstva, opisi izgradnje „naprednoga socijalističkoga društva“ i opisi prirode koja je redovito bivala simbolom neiskvarenosti i čistoće. Neprihvatljivo je, pak, bilo sve što je imalo veze s vjerskim osjećajima, kršćanstvom, i crkvom, s izrazito distingviranim hrvatskim nacionalnim osjećajima i identitetom, a vjerojatno i s naglašenim nacionalnim osjećajima pripadnika drugih naroda i narodnosti SFRJ-a (Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije) kao i s „dekadentnim“ kapitalističkim i građanskim vrijednostima i ideologijama. Berislav Majhut upozorava na tendencije izgrađivanja „novoga“, jugoslavenskoga „patriotizma“ (2016: 32) i citira srpsku književnicu Miru Alečković, koja se 1955. godine izrijekom zalagala za jezičnu „jedinstvenost i približavanje“ u dječjoj književnosti i književnosti za mladež iz Hrvatske, Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine (2016: 35).

O Vitezu kao uredniku postoji i pohvalni zapis njegove suradnice i kasnije nasljednice na uredničkome mjestu Ane Kulušić (1987: 191):

Najvećeg traga u našem izdavaštvu ostavio je Vitezov rad na uređivanju serije dječjih knjiga u izdavačkom poduzeću Mladost u Zagrebu. Od dosadašnja tri urednika, bio je prvi, onaj odlučujući, koji je postavio kriterije i danas respektirane. Ukratko: za Vjevericu je zahtijevao najbolje od najboljeg bez obzira radi li se o suvremenoj ili staroj, domaćoj ili prevedenoj knjizi.

Ipak, poznato je da su mnoga izdanja u toj biblioteci izlazila s preinakama u skladu sa spomenutim ideološkim zahtjevima. Tako se danas lako mogu

učiti cenzorske intervencije u prijevodima iz stranih književnosti, na primjer u romanima *Heidi* (1957.), *Junaci Pavlove ulice* (1962.), pa i u *Bambiju* (1962.) gdje se spominjanje „Njega“ (Boga) zamjenjuje „višim zakonima prirode“.

Činjenica da je bio u partizanima⁶ Vitezu je pružala određeno političko i ideološko zaleđe i time vjerojatno omogućavala veću uredničku slobodu i on zato pripada krugu dječjih pisaca koji su u to vrijeme bili na popisu prihvatljivih autora. No iako je partijsko „kadroviranje“ i određivanje podobnosti svakako bilo ideološki motivirano, izbor Viteza za urednika dječjih izdanja pokazao se vrlo sretnim jer je on na najbolji način pokazao svoje kvalitete kao urednik i dječji pjesnik.

Desetljeće Grigora Viteza

Dječak sa dva imena slovenskoga književnika Antona Ingoliča iz 1957., opremljen s osam malih crno-bijelih ilustracija Zdenka Kaline prvi je naslov objavljen u Vjeverici. Na ljubičastoj naslovnici samo je grafički znak biblioteke, a kao korektor potpisan je tada politički nepoćudni filozof Danko Grlić.⁷ Za Vitezova života izišle su u Vjeverici 92 knjige, a on je kao urednik potpisao devedeset jednu jer je njegovu zbirku poezije *Gdje priče rastu* iz 1965. uredila Ana Kulušić.

Zanimljivo je pogledati udio stranih i „domaćih“ autora, kojima su se smatrali svi autori s područja bivšega SFRJ-a. Na korpusu od 45 naslova hrvatskih i ostalih jugoslavenskih autora, dobivenome izostavljanjem prijevoda, utvrđeno je da je nacionalna zastupljenost autora iz bivšega SFRJ-a bila sljedeća: 24 Hrvata, 12 Slovenaca, 6 Srbina (od toga dva iz Hrvatske i jedan iz Bosne i Hercegovine), skupina Makedonaca (zastupljenih u zborniku *Makedonski pisci djeci*, 1958.), jedan Crnogorac i jedan Bošnjak.

Dva zbornika naslovljena *Knjiga radosti 1* (1958.) i *Knjiga radosti 2* (1960.) donose kolaž pjesama i priča hrvatskih, ostalih jugoslavenskih i stranih autora, zatim male stručne članke i križaljke, te stoga koncepcijom podsjećaju na dječji časopis *Radost*, koji je namijenjen djeci mlađe školske dobi i izlazi od 1951. godine sve do danas.

Prijevodni započinja 1957. godine, trećom knjigom u nizu, naslovom *Šta pričaju Petrovi prijatelji*, austrijske književnice Hermynie zur Mühlen, pravim primjerom

⁶ Od 25. svibnja 1944. do 14. svibnja 1945. bio je na oslobođenome teritoriju na dužnosti u ZAVNOH-u (Kukić Rukavina 2015: 18).

⁷ Danko Grlić (1923. – 1984.) sa suprugom Evom s njemačkoga je preveo treću knjigu u Vjeverici, *Šta pričaju Petrovi prijatelji* Hermynie zur Mühlen, a taj je prijevod potpisan samo inicijalima „D. i E. G.“. Urednica Vera Barić svjedoči kako je Danka Grlića nakon povratka s Gologa otoka u Mladosti zaposlio Ladislav Indik kako bi mu osigurao osnovnu egzistenciju. Kao sveučilišni profesor estetike Grlić je kasnije radio na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, potom na Filozofskome fakultetu u Beogradu, a od 1974. do kraja života na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.

ideološki obojene knjige s crno-bijelim likovima. Iako dolazi iz zapadnoga svijeta, knjiga se dobro uklapa u tada poželjnu dječju književnost u socijalističkim zemljama. Prijevodi iz književnosti zemalja Istočnoga bloka očekivani su urednikov izbor u to vrijeme, zato je možda zanimljivo pogledati što se prevodilo sa zapada. Uz kod nas već poznate starije naslove, od kojih je Mladost neke objavila i ranije, poput Thackerayjeve opsežne umjetničke bajke *Ruža i prsten* (u Vjeverici 1963., a prethodno u nizu Omladinska biblioteka, 1952.), i Kästnerova romana *Emil i detektivi* (u Vjeverici 1959. i 1969., a prethodno u nizu Pionirska knjižnica, 1954.), te djela *Heidi* Johanne Spyri (u Vjeverici 1957.) i Collodijeva *Pinokija* (1963. u Vjeverici; obje je knjige prethodno objavila Matica hrvatska, 1943. godine), izdana su dva Saroyanova naslova, *Tata, ti si lud* i *Mama, volim te* (oba 1958.), Rodarijevi *Čipolino* (1960.), *Putovanje plave strijele* (1961.) i *Đelsomino u zemlji lažljivaca* (1963.), Sigsgaardov *Robin Hood* (1962.), Molnarovi *Junaci Pavlove ulice* (1962., prethodno u izdanju zagrebačke Minerve 1933.) i dva naslova autora Marcela Aymea, *Priče mačke na grani* (1963.) i *Druge priče mačke na grani* (1965.).

U tematici mnogih prevedenih djela i(li) u biografijama autora često uočavamo elemente ideološke podobnosti. William Saroyan bio je sin armenskih imigranata koji se sam probijao kroz život, Gianni Rodari bio je član Komunističke partije Italije i sudionik pokreta otpora, a Kästnerov roman *Emil i detektivi* bio je među knjigama koje su nacisti javno spalili.

Najviše je objavljenih prijevoda, deset, s ruskoga, od čega je šest djela ruskih autora, dvije su priče obradili i prepričali ruski autori (Kornej Čukovskij svoje je djelo pod naslovom *Doktor Jobjoli* napisao po motivima *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* Hughu Loftingu, a djelo *Čarobnjak iz Oza*, koje je izvorno napisao Frank Baum, prevedeno je iz obrade A. Volkova),⁸ dok su *Perzijske bajke* i *Preokrenuto drvo* indijskoga autora Krišana Čandara stigli do nas također prijevodom s ruskoga.

Među devet prijevoda s njemačkoga jezika četiri su naslova Ericha Kästnera, potom su objavljene *Bajke i Priče* braće Grimm, *Bambi* Felixa Saltena i *Heidi* Johanne Spyri, kao i već spomenuta knjiga *Šta pričaju Petrovi prijatelji* Hermynie zur Mühlen.

S engleskoga je prevedeno sedam naslova. Među njima su dva Saroyanova djela, obje knjige o Alici Lewisa Carrolla, te pojedinačni prijevodi knjiga Nathaniela Hawthornea, Williama Makepiecea Thackeraya i Ernesta Thompsona Setona. Četiri su prijevoda s talijanskoga, *Pinokio* i tri Rodarijeva naslova.

⁸ Usporedba prijevoda Slobodana Glumca s ruskoga i prijevoda *Čarobnjaka iz Oza* Predraga Raosa s engleskoga jezika pokazuje da se Volkov drži okvira fabule, ali je tekst dvaju prijevoda u dovoljnoj mjeri različit da se može utvrditi da je u Volkova riječ o obradi, tj. prerađenome izvorniku, a ne samo o različitim prijevodima izvornika. Primjerice, promijenjena su imena svih glavnih likova, postoje razlike u opisima i sl.

Tri su prijevoda s francuskoga (Perraultove *Bajke* i dva naslova Marcela Aymea) i s danskoga (Andersenove *Bajke* i *Priče*⁹ i *Robin Hood* Jensa Sigsgaarda, koji se potpisuje kao autor te verzije priča o engleskome junaku). Dva su prijevoda s češkoga, to su djela Karela Čapeka i Marije Majerove.

Jednim prijevodom predstavljene su sljedeće nacionalne dječje književnosti: bugarska (Angel Karalijčev: *U svijetu priča*, 1957.), rumunjska (Vladimir Colin: *Bajke*, 1958.), švedska (Astrid Lindgren: *Razmo u skitnji*, 1961.), mađarska (Ferenc Molnar: *Junaci Pavlove ulice*), starogrčka (*Ezopove basne*, 1963.), poljska (Jerzy Broszkiewicz: *Velika, veća i najveća*, 1964.) i nizozemska (An Rutgers van der Loeff-Basenau: *Lavine bjesne*, 1964.).

Hrvatski su i drugi jugoslavenski autori zastupljeni trima naslovima Mato Lovrak i Gabro Vidović; dva naslova potpisuju Fran Levstik, Anđelka Martić, Josip Vandot, Vojin Jelić, Ivana Brlić-Mažuranić, Milivoj Matošec, France Bevk, Ivan Kušan i sam Vitez, a pojavljuju se i Vesna Parun, Danko Oblak, Vjekoslav Majer, Vladimir Nazor, Slavko Kolar, Gustav Krklec i drugi.

Vjerojatno je Vitezovo poznavanje slovenskoga jezika pridonijelo dobroj zastupljenosti slovenskih autora (devet autora, dvanaest naslova).¹⁰

Zanimljivo je pratiti i formiranje grafičkoga izgleda biblioteke – na većini je izdanja samo Vjeveričin znak u lijevome gornjemu uglu prednje strane korica (Sl. 1.), negdje je spušten malo niže (npr. na knjizi Ericha Kästnera *Život i djela oštromnog viteza Don Quichotta*, 1958., i na knjizi *Robinzonka*, 1958., Marije Majerove), a na nekima izostaje (npr. na knjizi N. Veretennikova *Volođa Uljanov*, 1957., i Perraultovim *Bajkama*). Sedamnaesta knjiga u nizu, *Devetorica hrabrih*

⁹ *Bajke* donose 21 naslov i tu je uvrštena većina najpoznatijih Andersenovih naslova poput „Kraljevine na zrnu graška“, „Palčice“, „Male sirene“, „Careva novoga ruha“, „Postojanoga kositrenoga vojnika“, „Letećega kovčega“, „Ružnoga pačeta“ i „Snježne kraljice“. *Priče* donose 28 uglavnom manje poznatih naslova uz iznimku „Djevojčice sa šibicama“ i „Pastirice i dimnjačara“. Kriterij po kojemu su naslovi razvrstani u zbirke teško je razabrati. Slična je situacija i s *Bajkama* i *Pričama* braće Grimm. Većina je poznatih naslova uvrštena u *Bajke*, a kriterij podjele također je teško razaznati. Objedinjeno izdanje Andersenovih naslova iz prethodnih dviju knjiga, koje je naslovljeno *Bajke i priče*, objavila je urednica Ana Kulušić 1971., no u njemu je ispušteno dvadesetak naslova, uglavnom iz *Priča*.

¹⁰ Te su naslove na hrvatski jezik preveli: Tone Potokar (Anton Ingolič: *Dječak sa dva imena*, Ivan Cankar: *Moj život*, 1965.), Grigor Vitez (Fran Levstik: *Najdijojca*, 1957., Fran Levstik: *Pjesme za djecu*, 1957., Martin Krpan, 1964.), Anđelka Martić (Josip Vandot: *Kekec nad samotnim ponorom*, Milan Šega: *Čarobni ključić*, 1958., Josip Vandot: *Kekec na vučjem tragu*, 1959., France Bevk: *Mali buntovnik*, 1962., Branka Jurca: *Kućica kraj mora*, 1963., France Bevk: *Crna braća*, 1963.), potom u suradnji Grigor Vitez i Gustav Krklec (Oton Župančič: *Ciciban*, 1962.) te Tone Peruško (Tone Seliškar: *Družina Sinjeg galeba*, 1964., knjiga je prethodno objavljena 1948. u izdanju Novoga pokoljenja iz 1955. u Školskoj knjizi). Knjiga Josipa Vandota *Kekec na vučjem tragu* jedina je knjiga iz Vjeverice do prvoga se izdanja koje nije uspjelo doći odnosno za koju ne postoji dostupan kataložni zapis. Drugo izdanje iz 1968. prevela je Ruža Lucija Petelin (u knjizi je prezime navedeno u obliku „Petelinova“).

Mate Lovraka iz 1958., prva ima karakterističan znak i uokviren natpis imena biblioteke na vrhu prednje strane korica (Sl. 2.).¹¹

Redni broj na vrhu hrpta knjige bio je svojevrstan Vitezov urednički potpis.

Dvadeset sedma knjiga u nizu, *Modri prozori* Danka Oblaka, također iz 1958., prva uključuje popis do tada objavljenih knjiga naslovljen „Jeste li već nabavili ostale knjige iz biblioteke Vjeverica“ s navedenim cijenama za sve naslove u rasponu od 130 do 550 dinara.¹² Taj će se popis pojavljivati i nestajati, a ustalit će se tek kod urednice Ane Kulušić pod nazivom „Do sada izašlo u biblioteci Vjeverica“. Najskuplje su bile Colinove *Bajke* (550 dinara, 205 stranica) i za djecu prepričani *Don Quichotte* (500 dinara, 11 velikih ilustracija u boji). Iz toga popisa saznaje se i da su određeni naslovi (16. – 31.) izlazili u mekome i tvrdome uvezu, a razlika u cijeni bila je od 80 do 120 dinara.

Sl. 1. Prva inačica znaka (logotipa) biblioteke Vjeverice.

Fig. 1. The first version of the logo of the book series Vjeverica.

Alica u Zemlji Čudesna (1959.), trideseta knjiga u nizu, prva je imala bijeli platneni hrbat koji je zamijenio raniji nekvalitetni kartonski, čime je dobiven Vjeveričin standardni grafički izgled koji uključuje: tvrde korice, bijeli platneni hrbat s imenom autora, naslovom i rednim brojem knjige u biblioteci u crnome kvadratiću (prva 92 naslova za Vitezova uredništva) te znak i uokvireno ime biblioteke na vrhu prednje strane korica.

¹¹ Primjere izgleda korica različitih knjiga iz Vjeverice donosimo u ovome broju časopisa *Libri & Liberi* u rubrici *Baština*.

¹² Iako je teško predočiti točnu vrijednost tadašnjih dinara, može se pokušati preračunati preko vrijednosti dolara, na temelju povijesnih tečajnih lista koje se mogu naći na mrežnim stranicama Hrvatskoga numizmatičkoga portala Kunalipa (<http://www.kunalipa.com/katalog/tečaj/povijesni-tecajevi.php>). Američki dolar 1958. godine vrijedio je oko 400 dinara, a jedan dolar imao je kupovnu vrijednost kao današnjih 8,33 dolara. Stoga se može pretpostaviti da su cijene knjiga bile otprilike kupovne vrijednosti od dvadesetak do osamdesetak današnjih kuna.

Kako je već spomenuto, prvi je nepotpisani likovni urednik biblioteke bio Raul Goldoni koji je u Mladosti radio do 1963., a naslijedio ga je Irislav Meštrović. Stječe se dojam da se u zadanim okvirima dosta pozornosti posvećivalo ilustracijama, premda ne uvijek s jednakim uspjehom. Osim toga, Vjeverica je donosila, uz svega nekoliko iznimki, crno-bijele ilustracije, što je svojevrstan korak unatrag s obzirom na to da su primjerice knjige u izdanju Matice hrvatske tijekom prve polovice četrdesetih godina luksuzno uvezane i objavljene s ilustracijama u boji i da je Seljačka sloga, za razliku od Mladosti, u istome desetljeću objavila *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić s ilustracijama u boji, i to 1952., 1954. i 1957. godine. Doduše, tako se postigla pristupačnija cijena biblioteke Vjeverice.

Sl. 2. Karakteristična obilježja i znak (logotip) biblioteke Vjeverice uveden 1958. godine.

Fig. 2. The insignia and the logo of the book series Vjeverica introduced in 1958.

Ipak, ne može se osporiti urednički trud oko pronalaženja ilustratora i promoviranja različitih grafičara i likovnih umjetnika. Samo u Vitezovo vrijeme deset je naslova u novim izdanjima promijenilo ilustratore, osam je donijelo preuzete ilustracije ili one iz izvornika, a četiri su prva izdanja objavljena bez ilustracija.¹³

Zahvaljujući preuzimanju ilustracija iz izvornika, djeca su mogla upoznati i sljedeće ilustratore: A. Davidoja (N. Veretennikov: *Volođa Uljanov*, 1957.), Horsta Lemkea (Kästner: *Don Quichotte*, 1958.), K. Rošova (Čukovski: *Bajke*, 1958.), Melitu Vovk (Milan Šega: *Čarobni ključić*, 1958.), W. Trieru (Kästner: *Emil i detektivi*), kao i izvorne ilustracije neimenovanih ilustratora u knjigama

¹³ Novi ilustratori nalaze se u sljedećim izdanjima: *Dječak s dva imena* Antona Ingolića (1. izdanje iz 1957. ilustrirao Zdenko Kalina, 2. izdanje iz 1963. Slavko Barlović, 3. – 8., od 1968., Josip Vaništa), *Kekec nad samotnim ponorom* Josipa Vandota, (1. izdanje iz 1958. ilustrirao je Dalibor Parać, a 2 – 6., od 1963., Ordan Petlevski), *Bajke* Charlesa Perraulta (1. je izdanje iz 1958. ilustrirao Zlatko Prica, 2 – 5., od 1964., Diana Kosec-Bourek), *Bajke* braće Grimm (1. izdanje iz 1958. ilustrirao je Frano Šimunović, a 2 – 16., od 1961., Ferdinand Kulmer), *Alica u Zemlji Čudesa* Lewisa Carrolla (1. izdanje iz 1959. ilustrirao je Raul Goldoni, a 2 – 12., od 1964., Tomo Gusić), *Tonček i Točkica* Ericha Kästnera (1. je izdanje iz 1959. bez ilustracija, 2 – 5. izdanje, od 1963., ilustrirao je Tomislav Hruškovec, a 6 – 7., od 1981., Branka Četković), *Dječak i šuma* Anđelke Martić (1. izdanje iz 1960. ilustrirala je Ančka Gošnik Godec, 2. izdanje iz 1966. Slavko Šohaj, 3. izdanje iz 1976. Zdenka Vujanović), *Bambi* Felixa Saltena (1. izdanje iz 1962. ilustrirao je Fedor Vaić, a 2. izdanje iz 1964. Slavko Barlović), *Priče i Bajke* Hansa Christiana Andersena (1. izdanje obaju naslova iz 1962. ilustrirala je Katarina Ž. Michieli, a 2. iz 1964. Gita Rosenzweig), *Ciciban* Otona Župančiča (1. izdanje iz 1962. ilustrirao je Ferdinand Kulmer, a 2 – 10., od 1966. Nives Kavurić Kurtović).

Ruža i prsten (Thackeray, 1963.), *Doktor Jojboli* (Čukovski, 1958.) te ilustracije iz knjižice Ezopovih basni, koje je pod latinskim naslovom *Aesopi Fabulae* objavio Dobrić Dobrićević u Bresci 1487. (usp. Pelc 2000), u Vjeverici objavljene 1963. godine uz prijevod *Ezopovih basni s grčkoga jezika*.

Bez ilustracija objavljena su sljedeća prva izdanja u nizu: *Tata, ti si lud i Mama, volim te* Williama Saroyana, *Tonček i Točkica* Ericha Kästnera (1959.), a u Lovrakovoj knjizi *Zeleni otok* (1961.) kao ilustrator je potpisan Ivo Šebalj, ali ilustracija u knjizi nema.

Trideset i četvero različitih ilustratorica i ilustratora opremilo je ukupno 82 knjige. Najviše je knjiga, jedanaest, ilustrirao Stevo Binički, zatim Fedor Vaić, sedam, a Ferdinand Kulmer, Frano Šimunović i Ivo Šebalj ilustrirali su ih šest. Vitez je tu zadaću najčešće povjeravao ilustratorima, jer je 25 muškaraca oslikalo 69 knjiga, dok je ilustratoricama, kojih je ukupno bilo samo devet, povjerio samo trinaest knjiga.

Vitez se osim u ulozi urednika pojavio i kao autor dviju zbirki poezije (*Kad bi drveće hodalo*, 1959. i *Gdje priče rastu*, 1965.) i kao prevoditelj sa slovenskoga i ruskoga.¹⁴ Također je preveo i uredio izbor iz svjetske poezije za djecu *Pjesme četiri vjetra* (1968.).

Vitez je kao urednik objavio i niz od sedamnaest naslova na ćirilici u nakladničkome nizu naslovljenome Veverica. Taj niz počinje *Pirgom* Anđelke Martić 1964., a donosi odabrane naslove iz latinične Vjeverice, uglavnom klasike svjetske dječje književnosti (Kukić Rukavina 2015: 122), a od hrvatskih i drugih jugoslavenskih autora zastupljeni su Anđelka Martić, Grigor Vitez i Tone Seliškar.

Posljednjih pet godina života, prema svjedočenju Olge Vitez-Babić (razgovor, 13. rujna 2014.), Vitez je proveo vezan uz krevet i u kuću mu je na konzultacije dolazila suradnica Ana Kulušić koja ga je poslije smrti naslijedila na uredničkome mjestu. I iz bolesničkoga kreveta Vitez je još uvijek intenzivno utjecao na uređivačku politiku Mladosti i na naslove objavljene u Vjeverici.

Sedamnaest godina Ane Kulušić

Ana Kulušić, koja se katkada spominje i kao Anka Kulušić, službeno je uređivala biblioteku od 1967. godine.

O njoj znamo jako malo.¹⁵ Prema sjećanju kolega i suradnika završila je pedagošku akademiju, poznavala je talijanski jezik i bila osoba odrješita načina

¹⁴ Osim već spomenutih prijevoda sa slovenskoga, s ruskoga je preveo sljedeće naslove: Veretennikov: *Volođa Uljanov*, Čukovski: *Doktor Jojboli i Bajke* i Zoščenko: *Priče za djecu*, 1958.

¹⁵ Nije pronađen ni podatak o njezinim godinama ili o godini rođenja i smrti. Tada su u punu starosnu mirovinu žene odlazile s 55 godina, pa se može nagađati da je Ana Kulušić, koja je u mirovinu otišla 1984., rođena 1929. godine, ili koju godinu kasnije.

komuniciranja. Prva knjiga koju je uredila bila je *Djeco, laku noć* Ele Peroci (1967.). Njezinim se dolaskom na mjesto urednice sve u Vjeverici standardiziralo i više od toga nije bilo odstupanja.

Hrbat je bijeli, platnjeni, ali se ukinuo redni broj na njegovu vrhu, naslovnica je sjajna, lakirana, papir bijeli, uvijek je uključen popis prethodnih izdanja (naslovljen „Do sada izašlo...“) i bilješka o piscu na kraju knjige, a najveći broj naslova čak je i otisnut u istoj, Vjesnikovoj tiskari. Prema riječima treće urednice Vere Barić (razgovor, 19. travnja 2016.) to je bilo vrijeme procvata biblioteke, rasta naklada i jako dobre prodaje na cijelome prostoru bivše Jugoslavije .

Ana Kulušić biblioteku je uređivala sedamnaest godina, od 1967. do odlaska u mirovinu 1984., a ukupno je uredila 140 naslova. U početku je pokušala nastaviti Vitezovim uredničkim putem objavljivanja podjednakoga broja jugoslavenskih i stranih, prijevodnih naslova, ali početkom 70-ih godina ta se ravnoteža izgubila i počeli su prevladavati „domaći“ naslovi. Od 140 naslova 113 je autora s područja bivše Jugoslavije (92 iz Hrvatske, od čega su trojica po nacionalnosti Srbi, dvanaest iz Srbije, šest iz Slovenije, a jedan je autor iz BiH-a, Crne Gore i Makedonije), a 27 je prijevoda iz stranih književnosti (šest iz njemačke i talijanske književnosti, pet iz engleske, tri iz švedske, dva su iz češke, jedan je iz danske, francuske, ruske i mađarske književnosti i jedan je izbor iz svjetske poezije za djecu.

Od stranih autora najzastupljeniji su Erich Kästner (četiri naslova) i Gianni Rodari (tri naslova), a od domaćih Ivan Kušan koji potpisuje pet naslova. Četirima knjigama u Vjeverici su zastupljeni Mato Lovrak, Milivoj Matošec i Sunčana Škrinjarić, a trima Zvonimir Balog, Stanislav Femenić, Nada Iveljić, Mladen Kušec, Anđelka Martić, Danko Oblak i Zlatko Krilić. Dvije knjige imali su Grigor Vitez, Višnja Stahuljak, Zdenka Jušić-Seunik, Stjepan Jakševac, Dragan Lukić, Blanka Dovjak-Matković, Dubravka Ugrešić, Zvonimir Milčec, Pero Zlatar, Miroslav Antić, Hrvoje Hitrec, Arsen Diklić, Dubravko Horvatić i Anto Gardaš.

Kao urednica Ana Kulušić imala je osobito razvijen senzibilitet za poeziju – objavila je Balogovu *Nevidljivu Ivu* (1970.) i *Miševe i mačke naglavačke* tada mladoga studenta Luke Paljetka (1973.), zbirke koje su u hrvatskoj dječjoj poeziji sve okrenule „naglavačke“ otvorivši put zaigranim, duhovitim i djeci bliskim stihovima. Objavila je zatim zbirke Ratka Zvrka, Stanislava Femenića, Stjepana Jakševca, Paje Kanižaja, Zvonimira Goloba i Vesne Parun te srpskih pjesnika Miroslava Antića i Dušana Radovića. Pojavio se i niz respektabilnih imena proznih autora kao što su Nada Iveljić, Višnja Stahuljak, Sunčana Škrinjarić, Blanka Dovjak-Matković, Mladen Kušec, Dubravka Ugrešić, Zvonimir Milčec, Pero Zlatar, Hrvoje Hitrec, Zlatko Krilić i Anto Gardaš, a 1984., neposredno prije odlaska u mirovinu, objavila je Ana Kulušić i prvu dječju knjigu Pavla Pavličića *Trojica u Trnju*.

Zanimljivo je da se otprilike između 1978. i ranih 80-ih godina naglo pojavio veći broj srpskih autora i pokoji crnogorski, a izdanja njihovih djela tiskana su i na ćirilici i na srpskome odnosno crnogorskome jeziku,¹⁶ u biblioteci koja se u Vitezovo vrijeme zvala Veverica, a kod urednice Ane Kulušić postala je Vjevericom.

Gospođa Barić (razgovor, 19. travnja 2016.) rekla je da je Mladost tada imala vrlo jako predstavništvo u Beogradu i da je prodaja tamo jako dobro išla, pa je rastao i pritisak lobija srpskih pisaca da se u Vjeverici objavljuje više knjiga srpskih autora i ćiriličnih izdanja. Svjedoči da je i ona, čim je stupila na mjesto urednice 1984., bila pozvana u Beograd na sastanak sa srpskim piscima na kojemu su izneseni slični zahtjevi. Ana Kulušić očito se priklonila toj inicijativi.

Skroman broj prijevoda iz stranih književnosti koje je uredila Ana Kulušić uključuje djela omiljenih autora Rodarija i Kästnera, Exupéryjeva *Maloga princa* (1973.), *Pipi Dugu Čarapu* Astrid Lindgren (1973.), *Paukovu mrežu* Elwyna Brooks Whitea (1979.), Baumova *Čarobnjaka iz Oza* (1977.) i jedan posve neobičan naslov Roberta Piuminija, *Mladić koji je ušao u palaču* (1983.). Ta je zbirka kratkih priča nastala, kako se navodi u predgovoru knjizi, na temelju priča, pjesama, brojalica i igara riječima koje je autor izmišljao i pripovijedao svojem sinu. U Italiji je po objavljivanju izazvala polemike o tome pripadaju li te priče uopće, zbog svojega pomalo avangardnoga karaktera i efekta začudnosti, književnosti za djecu.

Likovni je urednik, sve od 1963. godine, i nadalje bio nedodirljivi Irislav Meštrović, a ilustratori se u ponovljenim izdanjima više nisu mijenjali, odnosno u novo su se izdanje preuzimale ilustracije iz prethodnoga izdanja. U doba Ane Kulušić Vjevericu je oslikalo 35 ilustratora, jedna je knjiga opremljena dječjim ilustracijama (Mladen Kušec: *Dobar dan*, 1970.), jedna donosi izvorne autorove ilustracije (Antoine Saint-Exupéry: *Mali princ*), a jedna iz izvornika preuzima ilustracije Gartha Williamsa (Elwyn Brooks White: *Paukova mreža*). Jedanaest ilustratorica opremilo je ukupno 65 naslova, a dvadeset i pet autora ilustriralo je 72 naslova.

Najčešća su imena Zlate Živković-Žilić, Nives Kavurić-Kurtović i Branka Vujanovića, koji su oslikali deset knjiga, Đure Sedera i Zdenke Pozaić Vujanović, koji potpisuju ilustracije devet knjiga, Danice Rusjan i Nedeljka Dragića, koji su ilustrirali osam naslova, te Dijane Kosec-Bourek i Eugena Kokota, ilustratora šest knjiga. U vrijeme Ane Kulušić pojavila su se i Vjeveričina izdanja s ilustracijama u boji Josipa Vanište, i to 6. i 7. izdanje Lovrakova *Vlaka u snijegu* iz 1969., odnosno 1971. godine i izdanje *Šegrta Hlapića* iz 1970. godine, koje donosi 4 table u boji.

¹⁶ Dragan Lukić: *Tri gusketara*, 1977., Dobrica Erić: *Slavuj i sunce*, 1978., Miroslav Antić: *Garavi sokak*, 1978., Dušan Radović: *Igre i igračke*, 1979., Branko Čopić: *Orlovi rano lete*, 1979., Grozdana Olujić: *Sedefna ruža*, 1979., Jevrem Brković: *Bašta starca Radosava*, 1980., Mira Alečković: *Ne mogu bez snova*, 1980., Arsen Diklić: *Ne okreći se, sine*, 1980., Jovan Jovanović Zmaj: *Ala je lep ovaj svet*, 1981., Milovan Danojlić: *Srećan život*, 1981.

Desetljeće Vere Barić

Vera Barić preuzela je uređivanje Vjeverice 1984. godine kada je Ana Kulušić otišla u mirovinu.

Vera Barić rođena je u Zagrebu 1938., a nakon završene gimnazije i glazbene škole studirala je na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu jugoslavenske jezike i književnosti i komparativnu književnost.

Prije preuzimanja dužnosti urednice imala je, po vlastitim riječima (razgovor, 25. studenog 2014.), već dvadeset godina staža u Mladosti, prvih deset na poslovima lektora/korektora, gdje se usavršila u jeziku, a sljedećih deset radila je kao urednica svih izdanja za djecu osim Vjeverice. Mladost je, prema njezinim riječima, „odgajala svoje kadrove“ i ona je prije preuzimanja uredničkoga mjesta dvije godine sjedila u sobi s Anom Kulušić kako bi od nje naučila urednički posao – kako komunicirati s autorima, kako ne treba s njima razgovarati, na što obratiti pozornost, kako djelo prilagoditi, kako prihvatiti ili odbiti rukopis...

Vera Barić uređivala je Vjevericu deset godina, od 1984. do 1994. kada je iz privatizacijskoga rasula u kojemu se našla Mladost prešla u izdavačku kuću Znanje gdje je pokrenula i narednih dvadeset godina uređivala biblioteku Stribor.

Svoje desetljeće u Vjeverici započela je *Waitapuom* Jože Horvata 1984., a objavila je 86, odnosno 87 novih naslova. *Marijana u ruži vjetrova* Sunčane Škrinjarić posljednji je novi naslov koji je objavljen u Vjeverici 1995. Kao urednik na knjizi je potpisan Dubravko Jelačić Bužimski, ali po riječima V. Barić, zapravo je ona knjigu uredila i pripremila za tisak prije nego što je prešla u Znanje. Od tih 87 naslova 61 je hrvatskih autora, tri su naslova srpskih autora, jedan bosanskohercegovačkoga, jedna je zbirka narodnih pripovijedaka, a od dvadeset i jednoga prijevoda sedam ih je s engleskoga, četiri s njemačkoga, tri s francuskoga, dva s talijanskoga i jedan s mađarskoga, švedskoga, ruskoga, norveškoga i perzijskoga.

Prvi je puta preveden *Medo Winnie zvani Pooh* Alana Alexandera Milnea (1986.), a izišli su još i *Konrad ili dijete iz limenke* Christine Nöstlinger (1990.), *Pustolovine baruna Münchausena* Rudolfa Ericha Raspea i Gottfrieda Augusta Bürgera (1988.) i *Mary Poppins* Pamele Lyndon Travers (1991.). Od hrvatskih imena tu su Joža Horvat, Stjepan Tomaš, Damir Miloš, Božidar Prosenjak, Jadranko Bitenc, Stanislav Femenić, Ratko Zvrko, Tihomir Horvat, Maja Gluščević, Ivo Balentović, Sanja Pilić, Miro Gavran... i jedina knjiga Marija Šarića, *Trešnjevačke trešnje* (1990.).

Do 1989. likovni je urednik i dalje bio Irislav Meštrović, kojemu se, po riječima Vere Barić, nitko nije smio miješati u posao, zatim je neko vrijeme zajedno s njim kao likovni urednik potpisan i Branko Vujanović koji je poslije preuzeo tu funkciju. Promjena likovnoga urednika jasno je vidljiva po izboru potpuno novih ilustratora,

a oni su bili: Ljerka Žingerlin, Mirjana Zajec-Vulić, Vladimir Džanko, Ratko Janjić Jobo, Mirjana Mlinarić, Ivica Šiško, Matija Pokrivka, Kristina Antolić, Ante Zaninović, Matko Trebotić, Miroslav Šutej, Borivoj Dovniković, Mirko Stojić. Vjeverica je prošla i eksperiment opremanja knjiga računalnom grafikom, koji potpisuje Krešimir Haluga (Ratko Zvrko: *Smijeh nije grijeh*, 1990.), ali se od toga brzo odustalo.

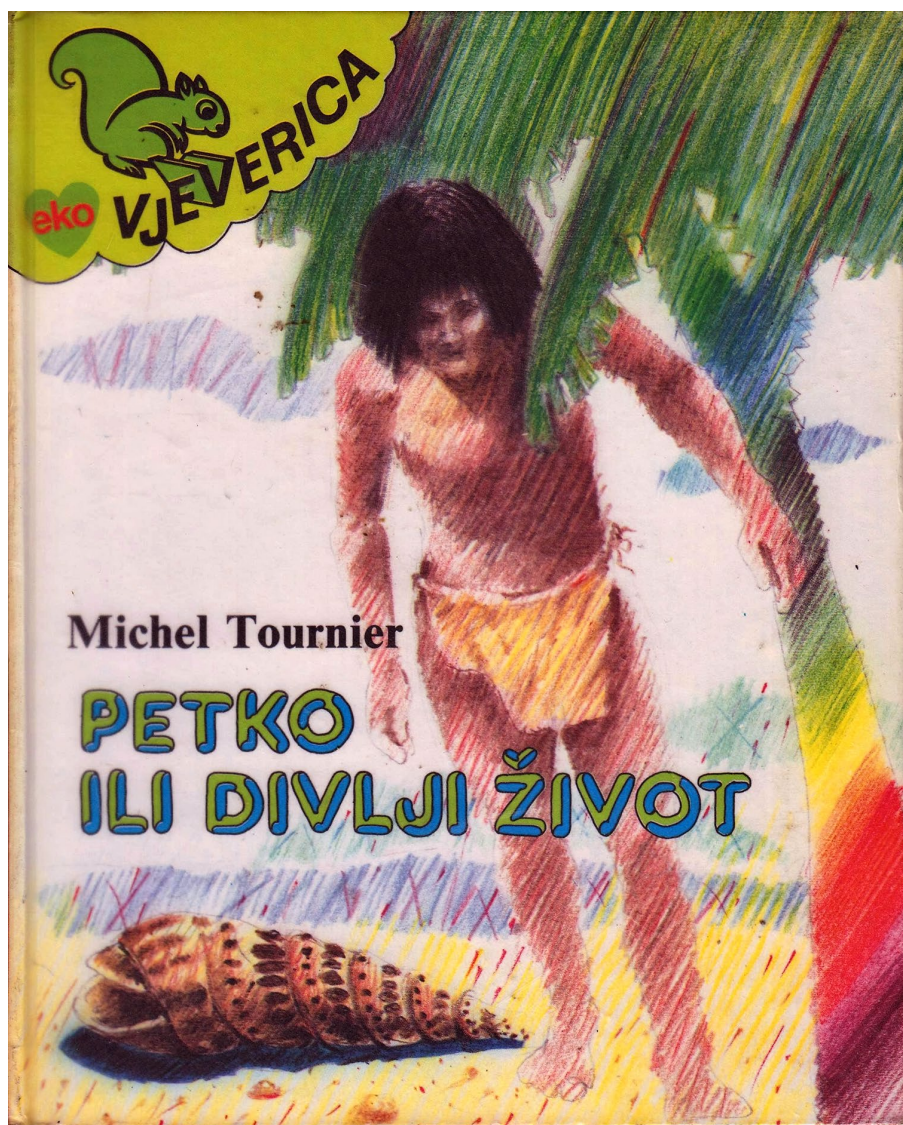
U prvim godinama Domovinskoga rata, 1991. i 1992., izišla su četiri naslova osobite Ratne vjeverice koja u gornjemu lijevome uglu ima trokutasti dio s natpisom i crtežom vjeverice u bojama maskirne uniforme, što je također dizajnirao Krešimir Haluga (Sl. 3.). Te knjige izgledom uopće ne podsjećaju na Vjevericu, tanke su, drugačijega formata, mekih korica, tiskane na žućkasto-smeđemu papiru i na kraju ne donose popis prethodnih izdanja u istoj biblioteci.

Sl. 3. Logotip Ratne vjeverice.
Fig. 3. The logo of the War Vjeverica.

U Ratnoj vjeverici prva je knjiga Mladena Kušeca *Ubili su mi kuću* (1991.), ilustrirana radovima djece prognanika. U njoj je i kratak predgovor urednice Vere Barić koji je, kako je istaknula, napisan u skloništu za vrijeme jedne zračne uzbune u Zagrebu (razgovor, 19. rujna 2015.). Iz njega se vidi da je postojala namjera da se knjige Ratne vjeverice prevedu na engleski „kako bi svijet upoznao kakav je taj rat u očima djece“ (Barić 1991: 5), što nije realizirano. U nizu Ratne vjeverice izišli su još naslovi Stjepana Tomaša (*Moj tata spava s anđelima*, 1992.), Maje Gluščević (*Bijeg u košari*, 1992.) i Nikole Pulića (*Strah me, mama*, 1992.).

Vjeverica se 1993. vratila staromu formatu i tvrdim koricama, ali hrbat više nije bio bijeli platneni, već jeftiniji i nekvalitetniji, kartonski, u boji korica.

Sl. 4. Primjer izgleda korica Eko vjeverice. Michel Tournier. 1990. *Petko ili divlji život*. 2. izd.

Fig. 4. An example of the front cover of Eko Vjeverica. Michel Tournier. 1990. *Petko ili divlji život*. 2nd edition.

Te 1993. godine primijetilo se da nešto nije u redu u Mladosti po učestalim promjenama direktora – na toj su se funkciji smjenjivali Branko Vuković, Ivan Baumgarten, Drago Kovačević i Ivan Lučev. Pojavio se i novi likovni urednik Ninoslav Kunc. Na posljednjoj novoj knjizi, *Marijani u ruži vjetrova* Sunčane Škrinjarić, kao likovni urednik potpisan je Alfred Pal.

Ipak, ranih devedesetih godina Vera Barić pokrenula je još jedan nakladnički projekt, koji je kulminirao 1994., a njime su obuhvaćene četiri knjige Eko vjeverice slično dizajniranih korica. To su *Novele iz životinjskoga svijeta* Miroslava Hirtza objavljene 1991., nakon što se knjiga prvi puta pojavila 1927., i tri knjige izišle 1994. godine: *Čvrsto drži joy-stick* Josipa Cvenića, *Klopka za medvjedića* Maje Gluščević i *Nemam vremena* Sanje Pilić. Neki stariji, već objavljeni naslovi u novome izdanju 1990. godine također su zaodjeveni u ruho Eko vjeverice (Sl. 4.).¹⁷ Postojala su odstupanja u rednim brojevima u popisu objavljenih knjiga. Na primjer, na koricama knjige Sanje Pilić *O mamama sve najbolje* iz 1990. navedeno je da se radi o 300. naslovu u biblioteci Vjeverici, a kad se knjigama navedenima na popisu „Do sada izašlo...“ dodijele redni brojevi, knjiga je S. Pilić 297. u nizu. Stoga je ta informacija stvorila isprva popriličnu zbunjenost. Urednica Barić sjeća se da je to u stvari bila 299., a ne 300. knjiga, ali je bilo zgodno jubilarnom proglasiti prvu knjigu nove domaće autorice.

Tijekom istraživanja izdanja objavljenih u biblioteci Vjeverici pronađena su sljedeća četiri naslova koja su ispuštena s popisa: *Anka Brazilijanka* Mate Lovraka (1975.), *Bajka o glinenoj ptici* Grigora Viteza (1978.), *Prijatelji* Mate Lovraka (1979.) i *Ima jedan razred* Stjepana Jakševca (1981.). Također, pokazalo se da su na popisu „Do sada izašlo u biblioteci Vjeverica“ navedene i dvije knjige koje nikada nisu objavljene u Vjeverici. To su *Smogovci* Hrvoja Hitreca i *Kraljević i prosjak* Marka Twaina, pa kad se tako 297. naslovu u nizu dodaju četiri pronađene knjige i oduzmu te dvije koje nisu objavljene, knjiga Sanje Pilić točno je 299., što je važan podatak koji potvrđuje činjenicu da je potpis potpun. *Smogovce* je objavila Mladost 1976. godine u biblioteci Jelen, a Kušanov prijevod Twainova romana izišao je 1994. u Znanju, u biblioteci Stribor.

O mamama sve najbolje ujedno je i zadnja knjiga navedena na popisu „Do sada izašlo u biblioteci Vjeverica“ koji je zadnji puta objavljen 1991. u knjizi *Mary Poppins* Pamele Lyndon Travers, pa je sve što je objavljeno nakon nje rekonstruirano prema podacima iz kataloga Knjižnica grada Zagreba i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Vera Barić spomenula je (razgovor, 19. travnja 2016.) da je postojao svojevrsni ključ po kojemu je od deset objavljenih naslova osam bilo „domaćih“, od čega sedam hrvatskih, a jedan iz druge republike ili pokrajine, i dva prijevoda. Prijevodi su se birali iz kataloga velikih svjetskih izdavača na sajmovima u Bologni, Frankfurtu ili Moskvi na koje se redovito odlazilo, kao i u posjete velikim inozemnim izdavačima.

¹⁷ To su sljedeće knjige: *Zarobljenik šumske kuće* Anđelke Martić, *Duh u močvari* Ante Gardaša, *Eko Eko* Hrvoja Hitreca, *Petko ili divlji život* Michela Tourniera, *Filipini iza ugla* Tite Bilopavlovića i *Rogan* Vlatka Šarića.

Objavljivanje djela hrvatskih autora ovisilo je o ponudi kvalitetnih naslova, a ponovljena izdanja isključivo o prodaji. Mladost je imala dobro razgranatu prodajnu mrežu po cijeloj Jugoslaviji, a Vjeverica je bila perjanica Mladosti. Logistika i snažna potpora izdavačke kuće bili su vrlo važni za uspjeh biblioteke. Već je Ana Kulušić opisivala kako je Mladost po školama osnivala Klubove prijatelja knjiga, organizirala literarne priredbe i posjete književnika (1971: 88). Vera Barić također je svjedočila (razgovor, 19. travnja 2016.) o tome kako su gostovanja književnika u školama bila važan elemenat prodaje – skupila bi se cijela škola, a prodalo bi se, po njezinim riječima, rijetko manje od sto primjeraka knjiga na koje bi se autori potpisali.

U vrijeme Vere Barić 41 ilustrator ilustrirao je 69 knjiga, devet knjiga prenijelo je ilustracije iz izvornika ili iz prvoga izdanja.¹⁸ Jedna je knjiga oslikana dječjim radovima (Mladen Kušec: *Ubili su mi kuću*), dvije su opremljene fotografijama (Mladen Kušec: *Donatela*, 1989. i Stjepan Tomaš: *Moj tata spava s anđelima*), a jedna sadrži radove u tehnici kompjuterske grafike koje potpisuje Krešimir Haluga (Ratko Zvrko: *Smijeh nije grijeh*, 1990.).

Od ukupno 71 ilustrirane knjige trideset je ilustratora opremilo 51 knjigu, a jedanaest ilustratorica dvadeset naslova.

Najviše je knjiga, osam, ilustrirao Joško Marušić, zatim Ninoslav Kunc, šest, Branka Četković i Zlata Živković-Žilić ilustrirale su četiri naslova, a Ivica Antolčić tri.

Početak kraja

Mladost je jedna od prvih žrtava privatizacije na hrvatski način. Na internetu je dostupno izvješće Državnoga ureda za reviziju Republike Hrvatske o obavljenoj reviziji pretvorbe i privatizacije u poduzeću Mladost od 25. veljače 2002. godine u kojemu stoji da je poduzeće od 1992. do 1998. iskazivalo prosječni godišnji gubitak od cca 3 571 000 njemačkih maraka, odnosno ukupni je gubitak u tome razdoblju bio 25 000 000 u istoj valuti. Poduzeće je bilo u blokadi od 1993. godine i protiv njega je podignuto 600 tužbi, a broj radnika pao je s 1356 iz 1992. na 3 zaposlena. Iz tih se podataka vidi da je Mladost brzo propadala i da se njezino vodstvo nije snalazilo u novim tržišnim uvjetima, nakon urušavanja socijalističkoga sustava.

Mladost je zapravo imala i objektivnih poteškoća zbog kojih se samo uz dobro vodstvo mogla održati na novome, otvorenome tržištu. Izgubila je svoj

¹⁸ Tako je u sljedećim knjigama: *Medo Winnie zvani Pooh* (1986.), *Pustolovine baruna Münchausena* (1988.), *Jaša Dalmatin* (1989.), *Nikica* (1989.), *Timpetill* (1990.), *Konrad ili dijete iz limenke* (1990.), *Mary Poppins* (1991.), *Noso Rog* (1991.), *Novele iz životinjskoga svijeta*. Četiri su knjige ilustrirali sami autori, a to su *Ljubav ili smrt* (Ivan Kušan, 1987.), *Bosonogi general* (Zvonimir Balog, 1988.), *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (Hugh Lofting, 1993.) i *Pusa od krampusu* (Zvonimir Balog, 1993.).

monopolistički položaj u izdavaštvu književnosti za djecu, osobito onu školske dobi, nije više kontrolirala tržište, a ni produkciju dječje književnosti jer se pojavio veći broj novih nakladnika. Za razliku od Školske knjige, koja je također izgubila monopol nad izdavanjem udžbenika, ali se mogla uključiti u tržišno natjecanje na dovoljno velikome tržištu školskih knjiga i priručnika i zadržati stare te okupiti nove autorske timove, Mladost se nije uspjela prilagoditi novonastaloj situaciji. Konačno se Mladost ugasila, dok je Školska knjiga uspjela prebroditi privatizaciju. Isto tako, turbulentnu je situaciju prebrodilo i Znanje, nakladnička kuća koja je sljedbenica Seljačke sloge osnovane još 1925. godine, i koja se za vrijeme bivše Jugoslavije usmjerila na svjetske bestselere, naslove zanimljive širokoj publici i književnost za mladež. U takvim je okolnostima, prema sjećanjima zaposlenika Mladosti, ipak glavni razlog propasti poduzeća bila netransparentno provedena privatizacija u kojoj je Mladost preuzeo vlasnik koji nije poznao nakladničku djelatnost.

Vera Barić u proljeće 1994. prihvatila je poziv iz Znanja i prešla k njima. Po vlastitim riječima (razgovor, 25. studenoga 2014.) nikad ne bi bila napustila Vjevericu da situacija u Mladosti nije postala neizdrživa pod pritiskom neisplaćenih honorara autorima i ilustratorima te gomilanja dugova tiskarama.

U Vjevericu je 1995. stigao književnik Dubravko Jelačić Bužimski promovirajući posljednji novi naslov, *Marijanu u ruži vjetrova* Sunčane Škrinjarić, a sljedeće godine u Vjeverici su još izišla i ponovljena izdanja *Pinokija* i *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića*. Ubrzo je i Dubravko Jelačić Bužimski zaključio da je „u kaosu koji u Mladosti vlada“ (razgovor, 12. ožujka 2014.) nemoguće raditi pa je otišao isplaćen dvama putnim kovčezima marke Samsonite koje je Mladost tada prodavala.

Sljedeće, 1997. godine, u Vjeverici nije izišao nijedan naslov, a 1998. izišla je posljednja knjiga, još jedno izdanje *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić na kojoj je kao urednik potpisan Nenad Piskač.

Završna razmatranja

Od 1957. do 1995., odnosno formalno do 1998., u Vjeverici je objavljeno ukupno 318 naslova.

Nije uvijek jednostavno utvrditi točan broj izdanja i pretisaka pojedinih naslova. Knjiga Miroslava Hirtza *Priče iz prirode* iz 1959., osim ilustracijama i predgovorom, jednaka je *Novelama iz životinjskoga svijeta* istoga autora koja je 1991. izišla kao „1. izvorno izdanje“, a *Čarobnjak iz Oza* iz 1963. prijevod je obrade A. Volkova s ruskoga jezika, dok je tek 1977. objavljen prijevod izvornoga djela L. F. Bauma. Nakladnik svako od navedenih izdanja shvaća kao novi naslov. Tih je

318 naslova objavljeno u 1055 izdanja, odnosno pretisaka već objavljenih naslova. Nadalje, redni broj izdanja koji izdavač navodi u pojedinim knjigama često se ne podudara s brojem izdanja za koja je moguće utvrditi da su stvarno objavljena, tj. katkada dolazi do „preskakanja“, pa se neki redni brojevi „izdanja“ ne mogu naći niti potvrditi. *Alica u Zemlji Čudesa* objavljena je 1964. godine u prijevodu Mire Jurkić-Šunjić i usporedno u prijevodu na srpski Dragiše P. Stefanovića, na ćirilici. Slijedi izdanje 1967. godine, koje je označeno kao treće, a drugo ne postoji, tako da se ćirilčno srpsko izdanje prešutno računalo kao drugo (Narančić Kovač 2015: 199–200). Osim izdanja iz Pionirske knjižnice, greškom su u Vjevericu ubrojena i izdanja iz *Sabраних djela Mate Lovraka*.¹⁹ Brojni su i drugi propusti.

Ovdje su u obzir uzeta samo ona izdanja čije je postojanje moguće utvrditi pregledom navedenih knjižničnih kataloga. Zastupljen je ukupno 181 autor, od čega 141 muškarac s 239 naslova i 40 žena sa 71 naslovom, 4 zbornika i 4 zbirke narodnih pripovijedaka. Što se tiče dinamike objavljivanja knjiga, u biblioteci Vjeverici objavljivano je prosječno od osam do devet naslova godišnje. Najveći broj naslova, čak dvadeset, objavljen je 1958. godine, a 1966., vjerojatno zbog bolesti i zatim smrti urednika Grigora Viteza, objavljen je samo jedan naslov, *Uzbuna na Zelenom vrhu* Ivana Kušana.

Tijekom uređivačkih razdoblja Grigora Viteza i Ane Kulušić ponovilo se trinaest autorskih imena. Među njima su bili: Anton Ingolič, Vesna Parun, Mato Lovrak, Erich Kästner, Danko Oblak, Gabro Vidović, Grigor Vitez, Gianni Rodari, Branko Ćopić, Milivoj Matošec, Felix Salten, Hans Christian Andersen i Tone Seliškar. Jednako je toliko autora bio zajednički urednički izbor Ane Kulušić i Vere Barić; to su Nada Iveljić, Stjepan Jakševac, Grozdana Olujić, Dubravko Horvatić, Anto Gardaš, Zvonimir Balog, Sunčana Škrinjarić, Branka Dovjak-Matković, Mladen Kušec, Nikola Pulić, Pajo Kanižaj, Zlatko Krilić i Ratko Zvrko.

Autori koje su objavili Grigor Vitez i Vera Barić, a koje je Ana Kulušić tijekom sedamnaestogodišnjega razdoblja izostavila samo su spisateljice Desanka Maksimović i Ivana Brlić-Mažuranić, no Ana Kulušić pobrinula se za ponovna izdanja i, kao što je već spomenuto, za Šegrtu Hlapića s ilustracijama u boji. Djela četvero autora – Palme Katalinić, Ivana Kušana, Astrid Lindgren i Anđelke Martić – u Vjeverici je objavilo svo troje urednika.

¹⁹ *Sabrana djela Mate Lovraka* objavljena su 1964., zajednički su ih uredili Grigor Vitez i Ana Kulušić, a njima su okupljeni sljedeći naslovi: *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih*, *Vlak u snijegu*, *Zeleni otok*, *Neprijatelj broj 1*, *Dječak konzul*, *Iskrica*, *Tri dana života*, *Prozor do vrta*, *Naši dječaci i druge priče*, *Prijatelji*, *Anka Brazilijanka*, *Divlji dječak*, *Micek*, *Mucek i Dedek* i *Dobra oluja i druge priče*. Knjige grafički izgledaju posve jednako kao one objavljene u Vjeverici, samo na prednjoj strani korica nema natpisa niti znaka te biblioteke. Pogrešno je u Vjevericu ubrojeno, primjerice, izdanje *Družba Pere Kvržice* iz 1964., na prvome izdanju *Neprijatelja broj 1* iz 1971. piše da se radi o drugome izdanju – kao prvo je očito isto brojano ono iz 1964., na knjizi *Anka Brazilijanka* iz 1981. piše da se radi o trećemu izdanju u Vjeverici, dok je moguće potvrditi postojanje samo dvaju izdanja.

Usporedimo li uredničke prakse povezane s izborom ilustratora, pokazuje se da je Vitez bio sklon odabiru muških kolega, kod Ane Kulušić nije zastupljeno puno više autorica nego kod Viteza, ali su one ilustrirale gotovo jednak broj knjiga kao njihovi muški kolege, dok je Vera Barić odabrala srednji put.

Već smo spomenuli da su se u Vjeverici mijenjali ilustratori pojedinih naslova, osim tijekom desetljeća Vere Barić. U vrijeme Ane Kulušić promijenili su se ilustratori u ponovljenim izdanjima naslova koje je uredio Grigor Vitez, a u kasnijim izdanjima onih čije je prvo izdanje ona uredila ilustratori se nisu mijenjali. Dobri su primjeri višekratnih oslikavanja i pojave novih ilustracija dviju najvažnijih hrvatskih dječjih knjiga, *Priča iz davnine* i *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić.

Priče iz davnine pojavile su se u Vjeverici 1959. s ilustracijama Alberta Kinerta koje su preuzete u narednih pet izdanja, do 1969. godine. Izdanja od 1971. do 1990. opremila je Danica Rusjan, a posljednje izdanje *Priča iz davnine* iz 1998., koje je ujedno i posljednja knjiga objavljena u Vjeverici uopće, ilustrirao je Ninoslav Kunc. *Hlapić* je u Vjeverici objavljen 1961., opremljen vrlo skromnim ilustracijama Ferdinanda Kulmera koje se preuzimaju i u trima narednim izdanjima. Peto izdanje iz 1970. ilustrirao je Josip Vaništa i to je jedino izdanje koje je donijelo četiri cijele stranice u boji. Sljedećih jedanaest izdanja opremljeno je samo Vaništinim crno-bijelim ilustracijama, a posljednje, sedamnaesto izdanje *Hlapića* u Vjeverici iz 1996. ilustrirao je Ninoslav Kunc.²⁰

Tijekom gotovo četiriju desetljeća Vjeverica je dominirala hrvatskim prostorom dječje književnosti i već time formirala književni čitateljski ukus i svjetonazor mnogih dječjih generacija na način i u mjeri u kojoj je to danas teško razumjeti. U vremenu prije interneta i dominacije vizualnih medija čitanju i knjizi posvećivalo se više vremena i pažnje, a knjige te biblioteke brojnim su dječjim generacijama zaista predstavljale „prozor u svijet“.

Čitateljska iskustva oblikovala su nas nekad snažnije nego danas kada smo izloženi velikoj količini višedodalnih podražaja, novih medija i različitih izvora informacija. Stoga je biblioteka Vjeverica, koja je bila ponuđena i dostupna dječjim čitateljima, mogla utjecati na izgrađivanje malih čitatelja. Međutim, tek nam podrobnije istraživanje objavljenih djela, bilo da se radi o hrvatskim autorima, o izboru autora i naslova ili o prijevodima s drugih jezika koje je obuhvatila, može više reći o tome kakav je točno bio utjecaj toga nakladničkoga niza na stjecanje čitateljskih iskustava i njihovu kakvoću. Ovaj je pregled njegove povijesti i popratna bibliografija objavljenih naslova nužno polazište za sva takva buduća istraživanja.

²⁰ Kuncu je ilustriranje djela Ivane Brlić-Mažuranić povjereno nakon odlaska Vere Barić iz Mladosti.

Na kraju, valja se podsjetiti da se Vjeverica rado čitala, pročitano se križalo na popisu ili označavalo „kvačicama“, knjige su se poklanjale za rođendane i dobivale kao nagradne knjige za odličan uspjeh u školi i doslovno se, sasvim bez patetike, odrastalo uz njih.

Izvori

- Vera Barić, treća velika urednica Vjeverice – razgovori, 25. studenoga 2014., 19. rujna 2015., 19. travnja 2016.
 Dubravko Jelačić Bužimski, urednik Vjeverice – razgovor, 12. ožujka 2014.
 Olga Vitez-Babić, kći Grigora Viteza – razgovor, 13. rujna 2014.
 Branko Vujanović, likovni urednik Vjeverice – razgovor, 3. listopada 2015.

Popis literature

Primarna literatura

- Biblioteka Vjeverica, ur. Grigor Vitez, Mladost, Zagreb, 1957. – 1967., sv. 1. – 92.; numerirana nakladnička cjelina.
 Biblioteka Vjeverica, ur. Ana Kulušić, Mladost, Zagreb, 1967. – 1984., sv. [93. – 231.]; nenumerirana nakladnička cjelina.
 Biblioteka Vjeverica, ur. Vera Barić, Mladost, Zagreb, 1984. – 1994., sv. [232. – 317.]; nenumerirana nakladnička cjelina.
 Biblioteka Vjeverica, ur. Dubravko Jelačić Bužimski, Mladost, Zagreb, 1995., sv. 318.
 Biblioteka Zmaj, ur. Grigor Vitez, Mladost, Zagreb, 1957. – 1958., sv. 1. – 7.
 Biblioteka Pionirska knjižnica, ur. Grigor Vitez, Mladost, Zagreb, 1953. – 1956.

Sekundarna literatura

- Barić, Vera. 1991. „Draga djeco“ [Predgovor]. U: Mladen Kušec, *Ubili su mi kuću*, 5. Zagreb: Mladost.
 Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2016. Ur. Slaven Ravlić. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na <<http://www.enciklopedija.hr/>> (pristup 9. rujna 2016.).
 Izvješće Državnoga ureda za reviziju pretvorbe i privatizacije u poduzeću Mladost od 25. 2. 2002. Dostupno na <<http://www.revizija.hr/izvjescja/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/486-mladost-zagreb.pdf>> (pristup 6. srpnja 2016.).
 Kukić Rukavina, Ivana. 2015. *Nakladnički nizovi Grigora Viteza za djecu i mladež*. Doktorski rad obranjen na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.
 Kulušić, Ana. 1987. „Grigor Vitez – urednik i prevodilac“, *Umjetnost i dijete* 20 (1–2): 191–193).
 Kulušić, Ana. 1971. „O izdavanju knjiga za djecu i omladinu“. *Umjetnost i dijete* 3 (18): 82–89.
 Majhut, Berislav. 2016. „Hrvatska dječja književnost i jugoslavenska dječja književnost“. *Detinjstvo* 42 (2): 28–43.
 Narančić Kovač, Smiljana. 2015. „Croatian“. U: *Alice in a World of Wonderlands: The Translations of Lewis Carroll's Masterpiece*. Volume Three: *Checklists*, Lindseth, Jon A (ur.), 198–210. New Castle, DE: Oak Knoll Press.

- Pelc, Milan. 2000. „Ilustracije u tiskopisima Dobrića Dobrićevića (Boninus de Boninis)“. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 24: 135–154.
- Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga.

Vesna Radošević

Zagreb City Libraries, Zagreb, Croatia
Bibliotheksverbund der Stadt Zagreb, Zagreb, Kroatien

The History of Vjeverica

The paper provides an overview of the history of Vjeverica [Squirrel], the famous Croatian book series for children. Its founder and first editor was Grigor Vitez (1957–1966), who also figured as an author and translator within the series. The paper traces the formation of Vjeverica's visual identity and the choice of its authors and illustrators. The editing years of Ana Kulušić (1967–1984) were a time when the print runs increased and the visual identity of the series was standardised. The third editor Vera Barić (1984–1994) launched EKO Vjeverica [Eco Squirrel] and Ratna Vjeverica [War Squirrel], published during the Croatian War of Independence. Privatisation spelled the end of Mladost publishing house, which eventually led to the demise of Vjeverica in 1995 (officially in 1998). The important role Vjeverica played in shaping the reading habits and experiences of generations of young readers is highlighted in the conclusion.

Keywords: Vjeverica book series, editing children's literature, Grigor Vitez, Ana Kulušić, Vera Barić, children's authors, book illustrators

Geschichte der Bücherreihe „Vjeverica“

Im Beitrag wird ein Überblick über die Entwicklung der in Kroatien bekanntesten kinderliterarischen Bücherreihe „Vjeverica“ [dt. „Eichhörnchen“] gegeben, indem über die Arbeit ihrer drei Redakteure – Grigor Vitez (1957–1966), Ana Kulušić (1967–1984) und Vera Barić (1984–1994) – berichtet wird. Die Bücherreihe „Vjeverica“ erwuchs aus der Pionier-Bücherreihe, die der Begründer und erste Redakteur Grigor Vitez betreute, um dabei sowohl als Autor als auch als Übersetzer aufzutreten. Im Beitrag werden das Layout der Bücherreihe sowie die Auswahl der Autoren und Illustratoren besprochen. Unter der Leitung von Ana Kulušić erlebte die Bücherreihe ihren größten Aufschwung: Die Auflagen wuchsen, das Layout der Bücherreihe war schon standardisiert, wobei unter den herausgegebenen Autoren die inländischen überwogen. Die dritte Redakteurin, Vera Barić, führte die Bücherreihe „Eko vjeverica“ ein und betreute während des Krieges redaktionell die vier Bücher aus der Bücherreihe „Ratna vjeverica“ [dt. „Kriegseichhörnchen“]. Im Rahmen der Privatisierung wurde der Mutterverlag „Mladost“ liquidiert, sodass auch die Herausgabe der Bücherreihe „Vjeverica“ 1995 eingestellt bzw. 1998 die Bücherreihe auch formell aufgelöst wurde. Im Beitrag wird auf den großen Einfluss der Bücherreihe „Vjeverica“ auf die Herausbildung der Lesegewohnheiten mehrerer Generationen von jungen Lesern hingewiesen.

Schlüsselwörter: Bücherreihe „Vjeverica“, Publikation von kinderliterarischen Ausgaben, Grigor Vitez, Ana Kulušić, Vera Barić, Autoren, Illustratoren, Geschichte der Bücherreihe, Leser